इष्टसाधनतावच्छेदकरूपशून्यत्वम्। निष्फलत्वम् इष्टफलोपधानशून्यत्वम्, प्रतिबन्धकं—चिकीर्षाप्रतिबन्धकम्। क्रियाज्ञानमेवेत्येवकारेण इष्टसाधनत्वादिज्ञानव्यवच्छेदः। सोन्दड़ः शङ्कते नन्विति। सन इति। वाचित्वात् बोधकत्वात् एतच्च चिकीर्षापदस्य यौगिकत्वपक्षे चिकीर्षापदस्याखण्डरूढत्वपक्षे त्वाह लाघवादिति, कृतिसाध्यत्वप्रकारकेच्छात्वापेक्षया कृतीच्छात्वस्य प्रवृत्तिनिमित्तस्य लघुत्वादित्यर्थः। चिकीर्षा-चिकीर्षापदप्रतिपाद्या। वृष्टाविवेति वृष्टिर्भवत्वितीच्छैवेत्यर्थः। इष्टसाधनताज्ञानात्—इष्टसाधनताज्ञानमात्रात् कृतिसाध्यताज्ञानं विनापीष्टसाधनताज्ञानादिति यावत्। तत्र कृतिसाध्यत्वस्याप्रकारतया कृत्यसाध्यत्वनिश्चयस्याप्रतिबन्धकतया च कृतिसाध्यताज्ञानस्य हेतुत्वे मानाभावादिति भावः। अत्र वृष्टिर्भवत्वितीच्छैवेति प्रकृतसाध्याङ्गको दृष्टान्तः गुरुनये वृष्टिसाध्यं सुखं भवत्वितीच्छैव विशेषणतया सुखत्वमिव वृष्टिमपि विषयं करोति न तु वृष्टिर्भवत्विति स्वातन्त्र्येणेच्छा कृतिसाध्यत्वप्रकारकेच्छां प्रति सुखत्वदुःखाभावत्वप्रकारकज्ञानयोर्हेतुत्वेन कृतिसाध्यत्वाप्रकारकोपायेच्छाया अलीकत्वात् वृष्टिसाध्यं सुखं भवत्वितीच्छायान्तु सुखे वृष्टिसाध्यत्वज्ञानमेव हेतुरिति मन्तव्यम्। वह्निना साधयामीतिवदिति साध्यत्वप्रकारिकाया इति शेषः। अनुभूयमानायाः—नियमतोऽनुभूयमानायाः। सनन्तावाच्यत्वेन-सनन्ताप्रतिपाद्यत्वेन। गौरवेण-प्रवृत्तिनिमित्तगौरवेण। प्रत्याख्यातुमशक्यत्वात् इति कारणतायाः प्रत्याख्यातुमशक्यत्वादित्यर्थः तथाच चिकीर्षापदाप्रतिपाद्यापि सा प्रवृत्तिहेतुरिति भावः। प्राधान्येनेति विशेष्यतयेत्यर्थः। अप्राधान्येन विषयत्वस्य तत्र द्वितीयार्थत्वे पाकत्वं चिकीर्षति इत्यपि प्रयोगापत्तेरिति भावः। न तु कृतेरिति अतो न कृतीच्छा चिकीर्षाप्रतिपाद्येति भावः। ननु चिकीर्षतीत्यत्र पाकस्य विशेष्यतया इच्छाविषयत्वमनुभूयते इत्ययुक्तं सत्प्रत्ययसमभिव्याहृतधातोरिच्छाविशेषवाचितया धात्वर्थस्यैव विशेष्यत्वात् इत्यतआह धातोश्चेति। इच्छाप्रकारवाचित्वमिति न तु विशेष्यवाचित्वमिति शेषः। प्रकारश्च कृतिसाध्यत्वं साध्यतासंसर्गेण कृतिर्वा। आद्ये तु लक्षणादिकं शरणमित्यन्यदेतत्। भोजनविशेष्यतयेति भोजनप्रकारकेच्छाविशेष्यतयेत्यर्थः। ओदनविशेष्यकभोजनप्रकारकेच्छाश्रय इत्यन्वयबोधादिति भावः। ननु कृतिसाध्यत्वप्रकारकेच्छायानियमतः कृतिपूर्व्वमनुभवसिद्धत्वेऽपि न सा प्रवृत्तेर्हेतुरवच्छेदकगौरवात्, किन्तु कृतीच्छैव इष्टसाधनताज्ञानेन, तस्या अपि पूर्व्वं सम्भवात्। नचैवं क्रियाया इष्टासाधनतादिज्ञानेऽपि कृतेरिष्टोपायत्वादिज्ञानात् प्रवृत्त्यापत्तिरिति वाच्यम् इष्टत्वात्। अन्यथा तथापि कृतेरिष्टाजनकत्वादिज्ञानदशायामपि क्रियाया इष्टजनकत्वादिज्ञानात्प्रवृत्त्यापत्तेस्तुल्यत्वादतआह इष्टसाधनत्वेनेति इष्टसाधनत्वज्ञानेनेत्यर्थः। वृष्टाविवेति प्रवृत्तिपूर्व्वमिति शेषः। करोतीति तादृशानुव्यवसायेनेत्यर्थः। ज्ञानचिकीर्षाप्रवृत्तीनामिति प्रवृत्त्या सह प्रवृत्तिकारणज्ञानचिकीर्षायाः समानविशेष्यकत्वस्य विषयीकरणात् इत्यर्थः। इदमुपलक्षणम् अतिप्रसङ्गभङ्गाय तद्विशेष्यककृतौ तदनुकूलकृतीच्छाया एव हेतुताया वक्तव्यत्वात् पाकानुकूलकृतीच्छात्वस्वकृतिसाध्यत्वप्रकारकेच्छात्वयोः समशरीरत्वेन लाघवगौरवमपि नास्तीत्यवधेयम्। कृत्या साधयितुमिति कृतिसाध्यत्वप्रकारिकेत्यर्थः। सा—चिकीर्षा। चिकीर्षितस्य पाकस्येति चिकीर्षाविषयतावच्छेदकपाकत्वावच्छिन्नस्येत्यर्थः। अन्यतः सिद्धौ अन्यतः सिद्धत्वग्रहे, सा-पाकत्वप्रकारिका नापगच्छेत् न न जायेत जायेतेति यावत्। उपायविशेषसाध्यत्वेनेति एकोपायसाध्यत्वप्रकारिकेत्यर्थः। उपायान्तराधीनेति उपायान्तराधीनसिद्धत्वज्ञानेनेत्यर्थः। प्रीत्येति प्रीत्या धनलाभस्य प्रीत्या सिद्धत्वज्ञानेऽपीत्यर्थः। प्रतिग्रहेणेति प्रतिग्रहसाध्यत्वप्रकारकधनलाभेच्छाया इत्यर्थः। अनिवृत्तेरुत्पत्त्यनिवृत्तेरुत्पत्तेरिति यावत्। तथा च तदुपायसाध्यत्वप्रकारकेच्छां प्रति तदुपायतः सिद्धत्वज्ञानस्यैव प्रतिबन्धकतया उपायान्तराधीनसिद्धत्वज्ञानेऽपि कृतिसाध्यत्वप्रकारकेच्छोत्पत्तौ न बाधकमिति भावः। स्वविषयसिद्धत्वस्येति स्वविषयतावच्छेदकावच्छिन्नविशेष्यताकसिद्धत्वज्ञानस्येत्यर्थः यथा श्रुते पाकं कृत्या साधयामीतीच्छाया अन्यतः सिद्धपाकाविषयतया तत्सिद्धौ तन्निवृत्तेरनुपपादनात्। न च तस्या अन्यतः सिद्धपाकोऽपि विषयः व्यधिकरणप्रकारकेच्छाया अभ्युपगमात् इति वाच्यं तथापि पाकत्वरूपेणान्यतः सिद्धपाके सिद्धत्वज्ञाने तेन रूपेण सिद्धपाकमात्रे तदापत्तेस्तादवस्थ्यात् भिन्नप्रकारकस्यापि सिद्धत्वज्ञानस्य प्रतिबन्धकत्वापाताच्च। सिद्धत्वञ्च क्वचिदुत्पन्नत्वं, क्वचिद्विद्यमानत्वं, क्वचिच्च क्षेमसाध्यताविरोधित्वरूपं, यथा दुःखप्रागभावादौ प्रतिबन्धकाभावकूटस्य हेतुत्वाच्च नाननुगमोदोषाय। नचैवं सिद्धे ग्रामादौ कथमिच्छेति वाच्यं तत्र ग्रामादिलाभस्यासिद्धस्यैव इच्छाविषयत्वात् न तु ग्रामादेरिति भावः। उपायेच्छाविरोधित्वात् उपायेच्छानुतपा